

F. E. Sillanpää ja V. A. Koskenniemi: aikalaiskirjeenvaihtoa

1. Kirjeenvaihdon luonne

K. Herra V. A. Koskenniemi

— — —

Tulin tässä lukeneeksi ne Hoikkasen ”Suuret pyrkimykset” ja ajattelin, että jollei kukaan vielä ole ruvennut kirjoittamaan siitä ”Aikaan” niin olisin halukas sen tekemään, jos nim. ”Aika” aikoo sitä arvostella.

— — —

Teitä kunnioittava F. E. S:pää

Hämeenkyrössä 29. 10. 1915 päivätty tiedustelu oli alku Sillanpään ja Koskenniemen kirjeenvaihdolle, joka jatkui aina 1930-luvun puoliväliin saakka. Näin sai myös Aika arvosteluosastoonsa nimilyhenteen F.E.S. ennestään tunnetun V.A.K:n lisäksi. Saman vuoden joulukuun numerossa oli jo kolme F.E.S:n kirjoittamaa arvostelua, joista päätoimittaja erityisesti kiitti (VAK — FES 22. 12.15). Koskenniemi oli kuullut toimituskuntaan lehden perustamisesta (vuodesta 1907) alkaen ja hoitanut päätoimittajan tehtäviä vuodesta 1913. Huolimatta vain kolmen vuoden ikäerosta Sillanpää oli siis Koskenniemeen verraten arvostelijana vasta-alkaja.

Aivan uppo-outoja herrat eivät kuitenkaan toisilleen olleet. Koskenniemen ensikokoelma *Runoja* oli jo vuonna 1906 tehnyt vaikutuksen nuoreen Sillanpäähän, samoin *Valkeat kaupungit* pari vuotta myöhemmin (Rajala 1983, 51). Koskenniemi puolestaan oli ollut Helsingin Kaiun vuonna 1909 toimeen paneman novellikilpailun arvostelulautakunnassa ja näin palkitsemassa Sillanpään novellia ”Hääyö” (Laurila

1958, 61). Maila Talvion piirissä lienee puhuttu paljonkin uudesta kirjoittajasta, koska Uuteen Suomettareen painettu Sillanpään novelli ”Renki” oli innostanut salongin pitäjän rohkaisemaan nuorta satakuntalaista (Rajala 1983, 95—96).

Eläintarhan kirjallisissa piireissä valikoitui Ajan avustajakuntaan muitakin satakuntalaisia ylioppilaita, mm. Aleksi Kuitti, jota on hiljattain pidetty jopa päätoimittajan nimimerkkinä.¹ Sillanpään Koskenniemi halusi kiinnittää lehteen tiiviimminkin ja tarjosi toimituskunnan jäsenyyttä vuonna 1920. Siihen tämä suostui todettuaan, ettei Ajan toimitukseen liittyminen merkinnyt mitään julkista puolue- tai muun kannan ilmaisua (FES — VAK 9. 2. 20).

Sillanpään ensimmäisen viestin jälkeen kirjeenvaihto kävi vilkkaaksi ja pian siirryttiin myös ”hyvä veli” -kannalle. Ensimmäisestä tapaamisesta puhuttiin jo vuoden 1915 lopussa (VAK — FES 22. 12. 15), mutta yhteydenpito tiivistyi seuraavan vuosikymmenen alussa.

Olipa Sillanpää sittemmin ainakin kerran tapaamassa Koskenniemeä Turussa. Syksyllä 1926 he osallistuivat Wäinö Aaltosen Hirvensalossa järjestämille ateljeekutsuille. Kieltolaista huolimatta juhla tuskin oli täysin raitis, koskapa Sillanpäälle ei jäänyt loppuillan tapahtumista aivan selvää kuvaa: ”Hirvensalosta taisimme Nortamon kanssa lähteä vähän ennen kuin minä pöydän kaasin.” (FES — VAK 16. 9. 26)²

Pari vuotta aikaisemmin molemmat kirjailijat olivat ottaneet osaa Tukholmassa pidettyyn pohjoismaiseen kirjailijakokoukseen. Siihen aikaan Tukholman-lähettiläänä toimi Werner Söderhjelm. Hän varoitti ennakkoon pitämään huolta eräiden ”delegatsioonitovereiden” käyttäytymisestä ja pukeutumisesta. Kysymyksessä oli ennen muuta suomalaisen valtuuskunnan puheenjohtaja (Santeri Ivalo), jolle piti antaa ohjeita mm. parranajosta ja smokin käytöstä (WS — VAK 26. 5. 24). Söderhjelm valitti, ettei tilaisuuteen tulisi osallistumaan kovin monta huomattavaa ruotsalaista (WS — VAK 7. 5. 24). Sillanpäälle ”Stockholmin synodi” toi kuitenkin uusia tuttavuuksia (FES — VAK 5. 7. 24).

Kongressiin liittyen julkaisi ruotsalainen Ord och Bild -lehti numeron, jossa oli ruotsinnoksina mm. Koskenniemen runoja ja Sillanpään esittely hänestä. Tätä varten Sillanpää oli pyytänyt ja saanut runoilijalta

¹ Annikki Hyvönen, *Eino Kalima Tšehov-ohjaajana*. Mänttä 1986, 53. — Maila Talvion piiristä ja Aleksi Kuitista esim. Tyyni Tuulio, *Maila Talvion vuosikymmenet II*. Porvoo 1965, 61. Koskenniemi etsi syksyllä 1914 teatterikatsausten kirjoittajaa Aikaan. Tehdävää hän tarjosi Volter Kilvelle, joka oli kahden vaiheilla. Asiaa harkittuaan tämä kuitenkin kieltäytyi vedoten mm. hitauteensa ja omiin töihinsä (VK — VAK 9. 10. 14). Katsauksen Kansallisteatterin syyskauteen 1914 kirjoitti Aleksi Kuitti.

² Sillanpään kirjeissä on joskus alluusioita Aleksis Kiveen. Nummisuutarin Esko: ”Sano, että läksimme Karrista vähän ennen kuin minä ruokapöydän nuriin viskasin.”

itseltään ”stoffia”, selvitystä kirjallisista virikkeistä, elämäystaustoista ja toiminnasta (FES — VAK 25. 3. 24). Koskenniemen itsestään antama kuva tarjoaa pari mielenkiintoista yksityiskohtaa. Versailles’n rauha oli ollut hänelle se elämys, ”jonka yli minun oli vaikeinta päästä”. Sen sijaan Suomen itsenäistyminen oli ollut hänelle ”onnellisin elämys” (VAK — FES 27. 3. 24). Tähän puoleen Sillanpää ei kuitenkaan esittelyssään sanottavasti kiinnittänyt huomiota, totesi sentään ettei Koskenniemen vapausrunoudessa ollut mukana ”patenttipatriotismia” (Sillanpää 1924, 332). Söderhjelmin mielestä artikkelista ei ollut paljon iloa ruotsalaisille lukijoille, kun se oli käännettykin kömpelösti (WS — VAK 17. 5. 24).

Toistakin yhteistä ulkomaanmatkaa herrat suunnittelivat vuonna 1931, jolloin Pariisissa pidettiin kansainvälinen kirjailijakokous. Valmisteluja jo tehtiin (VAK — FES 3. 5. 31), mutta lopulta Sillanpää ei lähtenyt kongressiin. Myöhemmin Koskenniemi lupasi lähettää pikku kirjasen matkasta, ”jolle Sillanpää ei tullut mukaan” (VAK — FES 26. 12. 31).

Oman lisänsä antoivat kirjeenvaihtoon monet yritykset, joilla Sillanpään vaikeita raha-asioita selviteltiin. Varsinkin hänen rakentaessaan taloaan ”rahalliset pakkoajatukset turmelivat koko henkisenkin elämän” (FES — VAK 14. 1. 20), koska ”minulla on erittäin kiusallisia, oikein repalevelkoja” (FES — VAK 8. 1. 22). Koskenniemi teki voitavansa Kordelinin säätiössä ja sieltä tulikin ajoittaista apua. Valtion palkinnot ja kirjailijaneläke olivat nekin hyvään tarpeeseen, mutta ”kaiken maailman pikku karhut” olivat aina vain vainoamassa (FES — VAK 19. 9. 23). Monissa kirjeissä suunniteltiin suorastaan mielikuvitukselliselta tuntuvia yrityksiä ratkaista ongelmat. Koskenniemi arvioi, että Sillanpään siihenastinen tuotanto hyvinkin vastasi velkoja ja kelpaisi lainan vakuudeksi. Sillanpää puolestaan kysyi heti toiveikkaana: ”Onko tiedossasi ketään valistunutta porhoa, jonka ovikelloa voisin soittaa?” (FES — VAK 7. 4. 20) Myöhemmin Koskenniemi etsi Turusta ”tuota rikasta, suopeaa jne. indiviidiä”, mutta vaikka hän löysi Sillanpään ihailijoita ”muutaman joka sormelle”, heiltä puuttui järjestään kaikilta se, mitä nyt olisi tarvittu: raha. Sen sijaan Koskenniemi ehdotti esiintymiskiertuetta: ”Etkö ole koskaan saanut ajatusta lähteä näyttämään vähän itseäsi maailmalle lukemalla ihmiskunnalle kertomuksiasi?” (VAK — FES 2. 5. 25)

Tultaessa 1930-luvulle ja vaihdettuaan kustantajaa Sillanpää pääsi pahimmista veloistaan eikä ”ikuisista finansseista” enää kirjeenvaihdossa puhuttu. Sillanpää iloitsi siitä, että hänellä nyt ”uuden talonsa” hoivissa oli ”säädyllinen asunto, ruoka ja vaatetus” (FES — VAK 5. 11. 30).

2. Ajan arvostelija F.E.S.

Arvostelutoimintaansa Sillanpää arvatenkin piti toissijaisena harrastuksena, ja joskus hän saattoikin paljastaa päätoimittajalle tärkeimmän motiivinsa. ”Raha on se voima joka allekirjoittanutta tällä hetkellä eniten inspiroi.” (FES — VAK 26. 11. 15) ”Olen täällä kovassa rahapulas- sa, enkä kehtaa pyytää kustantajaltani, kun en ole saanut heille täy- teykseksi lupauksiani.” (FES — VAK 3. 12. 17) Arvostelupalkkiot eivät kuitenkaan suuria merkinneet, joutuihan päätoimittaja itsekin valitta- maan niiden vaatimattomuutta (VAK — FES 22. 12. 15). Lisäsyys saat- toi olla halu päästä seuraamaan uutta kirjallisuutta ja saada vaihtelua Hämeenkyrön yksinäisyyteen. ”Alkion kirja oli tosiaan pikku virkis- tys.” (FES — VAK 26. 11. 15) ”Kojon uusi kirja on erittäin mieluista arvosteltava.” (FES — VAK 18. 4. 19)

Aarne Laurila on elämäkertateoksessaan selostanut Sillanpään ar- vostelijantoimintaa, joten tässä riittää vain muutama yleisluonteinen toteamus. Kritiikkejä F.E.S. julkaisi seitsemän vuoden aikana kaikkii- aan 25, vuonna 1918 ei tosin ainoatakaan. Hänen käsittelemänsä vali- koima oli suhteellisen yksipuolinen; esimerkiksi lyriikkaan hän ei puut- tunut lainkaan. Varsinaista arvokirjallisuutta Sillanpää ei edes halunnut itselleen lähetettävän, pyysihän hän aluksi kirjoittaa vain jostakin ”vaa- timattomasta teoksesta” (FES — VAK 17. 11. 15). Filosofinen pohdin- ta oli hänelle arvostelijana outoa. Niinpä hän jäi Hilja Kahilan nuoruu- denmuistelmien ääressä neuvottomaksi, vaikka aavistikin salanimen ta- kaa Arvid Järnefeltin (Aika 1920, 259).

Mieluiten Sillanpää liikkui niillä alueilla, jotka parhaiten tunsii, var- sinkin kansankuvauksen parissa. Niinpä erityisesti pohjalaiset Alkio ja Wilkuna saivat häneltä kiitosta. Alkion *Patriarkkaa* oli ”ilo lukea” (Ai- ka 1917, 530), ja vaikka *Muistojen komeroista* olikin ”jonkinlainen vä- lityö”, sen pelasti pohjalaisen talonpoikaismaailman ”miehuullinen ja vahva elämäntuntu” (Aika 1915, 555). Elämän perusasiat olivat Sillan- päälle tärkeitä; niinpä hänet valloitti Aino Kallaksen *Katinka Rabe* ni- menomaan lapsikuvauksena (Aika 1921, 25—26).

Sillanpää vaati kirjailijalta vakavaa otetta. Jos sellaista oli havaitta- vissa, saattoi olla varma arvostelijan myötämielestä. Samoin hän suh- tautui matalalta ponnistaviin kirjoittajiin. Positiivisen kritiikin sai Juho Hoikkasen *Suuria pyrkimyksiä*, vaikka kertomus ”ei kuulu hengen täh- kääpiihin” (Aika 1915, 563). Saman kirjoittajan seuraavakaan teos ei ollut ”mikään vuosisataissaavutus” (Aika 1916, 533), olihan tekijällä ”hatara pohja” (Aika 1919, 94). Mutta yhtä kaikki Sillanpään arvio oli myönteinen, kirjailijalla kun oli yksi tarpeellinen avu, ”nimittäin rehel- linen näkemys” (Aika 1915, 563). Tukistelevakin kritiikki saattoi päät-

tyä lievennykseen: ”Mutta ei tämäkään arvostelu silti suinkaan pyri olemaan mikään kuolemantuomio” (Aika 1919, 95). Ei F.E.S. eikä V.A.K. koskaan rusikoinut vasta-alkajia.

Hutilointia ja teennäisyyttä Sillanpää ei hyväksynyt. Niinpä hän antoi suhteellisen jyrkän tuomion Kaarlo Atran novelleista. Ne olivat hienostelevia, eivät ”maistu hongalta eivätkä haavalta” (Aika 1919, 558). Teknillinen taitaminen ei hänelle myöskään riittänyt, jos teksti jäi ulko-kohtaiseksi, niin kuin Ture Janssonin tapauksessa (Aika 1916, 47). Ilmari Kiannon matkakirjassa Sillanpää näki liikaa poikamaisuutta, ”kehittynyttä lukijaa vieroittavaa subjektiivista sävyä” (Aika 1916, 104). Tuolloin Sillanpää kaiketi siis vielä kaihtoi omakohtaisuuden vivahdetta, vaikka myöhemmin itse sitä viljelikin.

Omalla tavallaan puhuvia oli pari arvostelua vapaussodan kuvauksista. Sillanpään mielestä ne olivat näkemykseltään pintapuolisia: ”pieniä ja viattomia”, ”eivät hipaisekaan kansallista ydinhermoa”, ”pikkunaiveja ’valkoisia kertomuksia’ ” (Aika 1919, 339). Armoa ei Sillanpään silmissä saanut myöskään Irmari Rantamalan *Kuoleman rajoilla*, jossa kansanomaisuudenkin tavoittelu oli yksitoikkoista ja tympäisevää (Aika 1916, 105). Vaikka Konrad Lehtimäen *Inferno* olikin paisuttelua ja sairaalloista fanaattisuutta, oli se toki ”arvokas ajan symptoomi” (Aika 1920, 32). Kirjailijana Sillanpää itse pyrki yksinkertaisuuteen ja luontevuuteen eikä hyväksynyt arvostelijanakaan äärimmäisiä tyylikeinoja.

Vaikean tehtävän eteen Sillanpää joutui saadessaan arvioitavakseen Maila Talvion *Kihlasormuksen* (VAK — FES 27. 11. 21). Arvostelija piti valmista tekstiään kotvan pöydällä kypsymässä (FES — VAK 8. 1. 22). Sillanpää selvisi tehtävästä puhumalla ”maalaiskansan parhaimmistosta”, johon Talviolla oli ”salainen side”. Myönnytys lienee sekin, että hän käytti käsitettä vapaussota (Aika 1922, 21—23). Arvio ei ollut mitenkään ylistelevä, pikemmin kunnioittava niin kuin sopii olettaakin, olihan sen kirjoittanut mies, joka oli saanut vaikeina vuosinaan tunnustusta Maila Talviolta.

Kritiikeissään Sillanpää painotti niitä arvoja, joita hän sittemmin omassa tuotannossaankin tähdensi. Hänellä oli malttia ja itsenäistä harkintakykyä. Mikään ”virkaesteetikko” hän ei ollut. Niin kuin jo Aarne Laurila on todennut, F.E.S:n arvostelutoiminta jäi ”pienenpuoleiseksi”, mutta sille oli leimallista miehekäs usko taiteen vastuuseen (Laurila 1958, 75).

Miten sitten päätoimittaja arvioi F.E.S:n kriitikontyötä? Tyytyväisyys näkyi ehkä parhaiten siitä, että Koskenniemi pyysi jatkuvasti uusia arvosteluja ja mainitsi joskus niiden olleen ”kerrassaan erinomaisia” (VAK — FES 22. 12. 15). Yleensä hän kuitenkin tyytyi vain olemaan

”hyvin kiitollinen” (VAK — FES esim. 10. 1. 20 ja 3. 1. 22). Minkäänlainen ohjailu tuskin olisi tullutkaan kysymykseen. Kun Aika ja Valvoja vuonna 1923 yhtyivät ja päätoimittaja vaihtui, loppui Sillanpään arvostelijantyö. Suoranainen käytännön syy oli Sillanpään muutto Porvooseen WSOY:n palvelukseen. Kustantaja ei katsonut suopein silmin, että sen virkailijat harrastivat aktiivista arvostelutoimintaa. Tästä periaatteesta pidettiin kiinni vielä 1950-luvulla (Jalmari Jäntin kirje V. A. Koskenniemelle 19. 12. 50).

3. V.A.K:n kritiikki ja sen perusteet

Jos Sillanpään arvostelutoiminta Ajassa lieneekin ollut hänen oman uransa kannalta lähes merkityksetön, sitä tärkeämpiä olivat hänelle V. A. K:n lausunnot hänen teoksistaan. Koskenniemi oli arvokas kriitikkoystävä, sillä hänen sanansa painoi niin lehdistössä kuin kustannusmaailmassa ja apurahalautakunnissa. Joskus hän suorastaan määräsi arvostelun suunnan, kuten *Hurskaasta kurjuudesta* kirjoittaessaan. Vielä 1940-luvun lopussa Jalmari Jäntti totesi Anna-Maria Tallgrenille (21. 8. 47), että Koskenniemi oli arvostelullaan pelastanut teoksen ”ensimmäisiltä hyökkäyksiltä”.

Joskus oli arvovaltaisen kriitikon sana avuksi jopa niin proosallisessa yhteydessä kuin mainonnassa. Sillanpää piti suorastaan ”kallisarvoisena” Koskenniemen lupausta saada lainata otteita *Elämä ja aurinko* -romaanin arvioinnista kustantajan lehti-ilmoitteluun. ”Sillä oli varmaan enemmän vaikutusta kuin luulisikaan.” (FES — VAK 21. 11. 16) Koskenniemi arvioi lähes jokaisen Sillanpään teoksen ja periaatteessa aina myönteisesti, kirjallisena tapauksena (VAK — FES esim. 30. 8. 23). Jo esikoisromaanista hän suitsutti tekijälle: ”Kuin Phaëton ajat sinä kirjalliselle areenalle.” (VAK — FES 7. 11. 16)

Sillanpää piti arvossa Koskenniemen asiantuntemusta ja halusi kuulla joskus etukäteen tämän mielipiteen. Mutta tavallisesti finanssit pakottivat lähettämään tekstin suoraan kustantajalle. ”Tarvitsin rahoja ja täytyi aina lähettää kustantajalle näkyväistä ennenkuin heltisi.” (FES — VAK 18. 12. 23) Kiire ja rahantarve harmitti joskus kirjailijaa itseäänkin, kun oli päästettävä käsistä puolivalmista, kuten kokoelma *Maan tasalta*. Se oli kirjailijan omasta mielestä ”erinomaisen sekalaista lajia, kuluneitten vuosien hajasatoa” (FES — VAK 30. 3. 24). Kaikesta huolimatta Koskenniemi arvioi tämänkin kokoelman myönteisesti.

Kielteistä kritiikkiä Sillanpää ei halunnut saada Koskenniemeltä. Jos tämän yleisvaikutelma *Hurskaasta kurjuudesta* olisi ollut epäedulli-

nen, kirjailija kehotti jättämään teoksen arvioinnin toisille, koska ”kokisin kylmyyttä mieluummin joltain muulta”. Sillanpäättä ehkä kalvoi huoli: ”Arkuus täyttää mieleni kun tiedän siinä löytyvän kohtia, jotka voivat sinusta liikkua liian tuttavallisesti eri puolella tulilinjaa kuin Sinun runottaresi luodessaan ihanat ’Suomen vapaudelle’ ja ’Nuori Anssi’.” Sillanpää kuitenkin toivoi, että arvostelija löytäisi ”*kaiken* mitä olen siihen kätkenyt” (FES — VAK 8. 2. 19).

Sillanpää näytti edellyttävän, että Koskenniemi hänen teoksensa arvioi. Turun yliopiston rehtorin kiireiltä Koskenniemi ei kuitenkaan aina ennättänyt viljellä arvostelijan sarkaa niin kuin olisi toivonut. Niinpä Sillanpää ”rämisti” Koskenniemen puhelinta myöhäsyksyllä 1930, kun tämä ei ollutkaan arvostellut Valvoja-Ajassa hänen novellikokoelmaansa *Kiitos hetkistä, Herra*. . . Sen oli tehnyt ”naukuva deklamatori” Ilmari Räsänen ja ”pistänyt tökeryyksiä” tekstiinsä (FES — VAK 5. 11. 30). Sillanpää palasi vielä vuosia myöhemmin tähän kritiikkiin, joka oli myös ”tyyllillisesti surkuteltava hirviö” (FES — VAK 30. 12. 32). Arvovaltaisempaa sanaa oli kirjailija odottanut. ”Sinä tähän asti olet julkisuudessa käsitellyt jokaista minun kirjaani, minkävuoksi vaitiolosi tämän suhteen oli litterärinen pettymys.” (FES — VAK 5. 11. 30) Teos saikin hieman välinpitämättömän vastaanoton (Laurila 1958, 237), mutta yhtä kaikki Sillanpää oli tyytymätön Koskenniemen selityksiin aikapulasta (VAK — FES 3. 11. 30).

Kritiikkinsä perusteita Koskenniemi selvitti *Hiltun ja Ragnarin* arvioinnin yhteydessä. Arvostelu ei nojaa mihinkään erityiseen esteettiseen periaatteeseen vaan kirjasta saatuun välittömään vaikutelmaan. Hän kirjoitti Sillanpäälle, että hänen kritiikkinsä olivat aina subjektiivisia ja että ”kunkin yksityisen tapauksen edessä teen ratkaisuni arvostelijana ilman ennakkollisia esteettisiä teorioja” (VAK — FES 16. 9. 23). Mutta todellisuudessa tuskin oli näin. Samana vuonna 1916 kun Sillanpää julkaisi esikoisteoksensa, oli Koskenniemi tuonut esille omia pohdiskelujaan silloisesta kertomakirjallisuudesta (Uusi Suomi 19. 3. ja 2. 4.; KT VI, 162—172). Hän hahmotteli omaa teoriaansa ”oikeasta” romaanista. Hän vaati kirjailijalta aaterikkautta ja kykyä luoda kiinteitä kokonaisuuksia, päästä synteisiin.

Autobiografinen aineisto ei saanut armoa. Se vain houkutteli tyhjänpäiväisyyteen, siinä kun ”kirjailija usein hyvin lievästi naamioituneena ja suurella hartaudella juhlii itseään”. *Töllinmäen* arvostelussa (Valvoja-Aika 1925, 455—458; KT VIII, 471—475) Sillanpää havaitsi ”mielen hartautta” (FES — VAK 15. 1. 26), mutta hänen silmiensä ohi näytti liukuneen Koskenniemen varoitus omaelämäkerrallisen aineiston vaaroista.

Koskenniemen käsitys ”oikeasta” romaanista tiivistyi Flaubertin

Rouva Bovaryn suomennoksen (vuodelta 1929) esittelyssä: tyylillinen yhtenäisyys ja horjahtelemattomuus, muodon ja sisällön harmonia, ei mitään liikaa, kaikki palvelee romaanin perusideaa (Valkama 1985, 118—119; KT X, 415—422). Mutta Flaubertin aikojen jälkeen ihanteet olivat muuttuneet vapaampaan suuntaan: Marcel Proust, Thomas Mann, James Joyce. Suomessa mursi rajoja vaikkapa Joel Lehtonen, myöhemmin Volter Kilpi. Koskenniemi ei ehkä ollut vielä tuolloin valmis hyväksymään tätä kehitystä ja piti mahdollisesti uutta suuntausta vain pyrkimyksenä rikkoa muotoa. Tässä yhteydessä Leevi Valkama mainitsee Koskenniemen ohella Viljo Tarkiaisen, joka oli pitänyt Lehtosen *Putkinotkon* ensimmäistä osaa lähinnä muistelmateoksena, luonnosmaisena aineskokoelmana (Valkama 1983, 230).

Vastakkain törmäsivät siis Koskenniemen tiukka ja Sillanpään väljä näkemys.

4. *Esikoisromaanista mestariteokseen*

Elämän ja auringon arviointi alkoi tunnustavasti: ”F. E. Sillanpää on uusi nimi kirjallisuudessamme ja osaksi uusi tyyppikin — ansioineen, rajoituksineen.” (Aika 1916, 526; KT VI, 205—209.) Mutta sitten Koskenniemi totesi heidän välisensä vastakohtaisuuden: ”Tekijällä on oma estetiikkansa ja hän pitää kiinni sen eriskummaisuuksistakin itsepintaisuudella, joka melkein kutsuu esiin kunnioituksen tunteita.” Jo kirjasta kiittäessään Koskenniemi oli huomauttanut: ”Rakenteeltaan ei *Elämä ja aurinko* ole ehkä tarpeeksi kiinteä eikä tyyliltään horjahtelematon.” (VAK — FES 7. 11. 16) Arvostelussaan hän edelleen sanoi, että teoksen impressionistinen ote houkutteli lukijan viipyilemään yksityiskohdissa, mikä vain pirstoi suuria linjoja. Romaanissa ”kasvavat saviheinät ja villiruusut rinnan”. Edelleen hän huomautti Sillanpään erikoisesta tavasta puuttua omissa nimissään tapahtumien kulkuun: ”Kertomus alkaa. Tulevien tapausten näyttämö on jo hahmottunut”, jopa kutsua lukija osalliseksi juonen kuljetteluun: ”Meillä. . . on kuitenkin vielä viimeinen tilaisuus tunnelmaan.”

Sillanpään muodonantokyky joutui uudelleen Koskenniemen suurenuslasin alle *Hurskaan kurjuuden* arvostelun yhteydessä. Koskenniemi ei vitkastellut kiitostaan ennen kritiikkiä: Se on ”harvinainen kirja” (VAK — FES 11. 2. 19). Arvostelu päättyi tunnustukseen: ”Hänen taiteensa kasvuvoimasta osaltaan riippuu kertomataiteen tulevaisuus Suomen maassa.” (Iltalehti 10. 3. 1919; KT VI, 427—431.) Mutta Koskenniemi puuttui kerrontaan. Kirjailija anniskeli ydinajatustaan pienin

erin, kun sen pitäisi ”soinnahtaa romaanin kokonaisuudesta”. Sillanpään romaanitekniikka oli ”toistaiseksi vielä jonkin verran epävalmis”. Kirjailijan rajoitukset viittasivat Koskenniemen mielestä samaan kuin ennenkin: ”— — jonkinlaiseen väärään suuntaan kehittyneeseen teoriaan romaanin luonteesta ja rakenteesta.” Sillanpää *puhuu* elämän murhenäytelmästä, kun hänen pitäisi sitä *kuvata, esittää*. Tässä oli myös terminologinen ristiriita, jonka Sillanpää kiteytti toteamukseen, että kirjailija ei *kuva*a vaan *luo* (Sillanpää 1953, 372).

Sillanpäästä itsestään arvostelu oli kuitenkin ”erinomaisen kohottava ja velvoittava”. Hän ilmoitti olevansa kiitollinen tekotapaan kohdistuvista huomautuksista, ”mutta mielelläni jauhaisin siitä asiasta suullisesti, kun pääsisin sen verran kohentumaan, että kävisi lähteminen”. Kirjeenvaihto ei paljasta, puhuivatko herrat koskaan romaanin muoto-kysymyksistä. Tällä kertaa ainakaan keskusteluyhteyteen ei päästy, koska Sillanpään ekonominen tilanne oli ”kuin ruohonoras pölkynpään alla” (FES — VAK 18. 4. 19).

Periaatteistaan kirjailija ja kriitikko joutuivat vastakkain Koskenniemen julkaistua arvostelun *Hiltusta ja Ragnarista*. Hän puhui ”alkeellisen seksuaalisen elämän kuvauksesta”, joka oli pelkkää fysiologiaa ja jätti lukijan kylmäksi. Koskenniemi piti mainintaa Hiltun äidin taudista viittauksena sukuperintöön. Motiivi oli kulunut eikä kirjailija eritellyt sitä kohtalotunnelman taustaksi, hän oli turvautunut vain epäonnistuneeseen filosofointiin. Kokonaisarvio oli siten ”kielteisempi kuin itse olisin odottanut” (Valvoja-Aika 1923, 441—442).

Sillanpää tosin myönsi, ettei itsekään ollut aivan tyytyväinen teokseensa, ”aineellinen surkeus” kun oli ollut painamassa, mutta valitti epäonnistuneensa perin pohjin, jos tuo oli Koskenniemen lopullinen mielipide. Sillanpään mielestä hänen novellissaan oli kysymys ”totisemmista asioista”, se ei ollut vain juttu herraspojasta ja palvelustytöstä, niin kuin eräät sen käsittivät. Hänen tarkoituksensa oli eritellä ”myriadeja tekijöitä” kahden nuoren suhteessa: ”pakoittaa lukija näkemään tuo ikikulu juttu, mutta siinä valaistuksessa kuin minä tahdon”. Sillanpää painotti, ettei hänen inspiraatiolleen mikään ollut vieraampaa kuin ”seksuaalijännitys”. ”Äidin tauti” taas oli mikä tahansa sairaus, eikä Hiltulla ollut mitään mahdollisuutta ymmärtää perinnöllisyyttä ottaessaan kohtalokkaan askeleensa. Hänen kohtaamansa vaikeudet olisivat varmaan menettäneet merkityksensä, jos hän olisi päässyt kotimökkissä turvaan (FES — VAK 14. 9. 23).

Ristiin menevät käsitykset *Hiltun ja Ragnarin* ongelmista puhuttivat herroja vielä tovin, mutta lopulta Sillanpää totesi sovinnollisesti, että ”julistamme asian päättyneeksi” (FES — VAK 19. 9. 23). Koskenniemi puolestaan vakuutti, ettei hänen kantansa ollut moralistinen, ja pai-

notti, ”kuinka suuren arvon panen sinun taiteellesi” (VAK — FES 16. 9.23). Ajan mittaan *Hiltu ja Ragnar* kävi kirjoittajalleen yhä rakkaammaksi ja lopulta hän piti tätä novellia parhaimpana teoksenaan (Rajala 1983, 258).

Muutettuaan Turkuun Koskenniemi hahmotteli Uudessa Aurassa (6. 11. 24; KT VIII, 466—471) kokonaiskuvan Sillanpään tuotannosta. Kaksi peruselämystä oli kirjailijalle luonteenomaista, nimittäin tunne kaiken elämän biologisesta perustasta ja säälivä myötätunto kaikkea kärsivää kohtaan. Hänen henkilöhahmojaan leimaa tietty fatalistisuus ja passiivisuus. Vastaavaa Koskenniemi oli ollut havaitsevinaan venäläisessä kertomataiteessa eikä pitänyt sitä positiivisena piirteenä vaan osoituksena pessimismistä. Sillanpää itse myönsi, että Koskenniemi oli osittain osunut oikeaan. ”Taipumus säälintunteeseen on luultavasti lähtökohta, samoin kuin elämän käsittäminen biologiseksi ilmiöksi sittemmin on tärkeä momentti.” Hän sanoi suhtautuvansa ”erikoisella hellyydellä” kaikkiin elämää jatkaviin ja ylläpitäviin voimiin. Mutta Sillanpää torjui jyrkästi otaksuman, että myötätunto passiivista ihmistä kohtaan olisi pessimismistä (FES — VAK 11.—14. 11. 24).

Koskenniemi painotti jo esikoisteoksesta lähtien, että Sillanpää oli eroottisten tunteiden hieno kuvaaja ja kertojana lyyrikko. Sillanpään mielikuviutus tuotti rakkauselämän alalla kaunista satoa, milloin se askaroitsi alkuperäisten luonnonihmisten parissa. Tätä Koskenniemi tähdensi vielä *Elokuu*-romaanin arvioinnissa (Uusi Suomi 16. 9. 41).

Vuosien mittaan Sillanpään arvostus kirjailijana lisääntyi, eikä hän enää niin kuin ennen ollut valmis panemaan päätään oppimestarin talutusliekaan. *Nuorena nukkuneen* arvostelu merkitsi käännettä. Se oli kyllä sävyiltään hyvin kiittävä, mutta siitä huolimatta se ei Sillanpäätä tyydyttänyt. Arvostelussa tulivatkin esiin Koskenniemen oman estetiikan mukaiset ja aikaisemmin jo useasti toistetut näkökohdat (Valvoja-Aika 1931, 346—353; KT VIII, 375—384).

Koskenniemen mielestä kahdesta eri kertomuksesta koostuvaa romaania ei voitu rakenteen kannalta pitää ”aivan onnellisena”. Henkilönä Salmeluksen Kustaa oli passiivinen tyyppi. Voiko vanhan talonpoikaissuvun perillinen todella olla niin vieras todellisuudelle, Koskenniemi kysyi. Tyyllillistä yhtenäisyyttä rikkoivat jälleen murteellisuudet, ja niihin arvostelija puuttui myöhemminkin *Elokuun* yhteydessä (Uusi Suomi 16. 9. 41). Liian realistinen kuvaus kapinaviikolta rikkoi ehjän, valohämyisen tunnelman. Nyt kuten aikaisemminkin Koskenniemi muistutti myös tarpeettomasta filosofoinnista. Tällaisia olivat ”ne monet pikku piikit”, joita Sillanpää oli arvostelusta löytävinään (FES — VAK 30. 12. 32).

Jos ei Sillanpää pystynyt lukemaan kiitosta tästä arvostelusta, ei Koskenniemiäkään ollut valmis ottamaan vastaan moitteita. Pannen ”koko neljännesvuosisataisen kriitikkotoimintani pantiksi romaanisi suuresta arvosta” hän piti kiinni käsityksestään, että löyhä kompositio ei ollut kaikilta osiltaan onnistunut ja että kapina-ajan kuvaus rikkoi romaanin tunnelman (VAK — FES 20. 12. 31). Vaikka Koskenniemi kuinka vakuutti, että ”arvosteluni Nuorena nukkuneesta oli myötämie-
linen ja kiittävä” (VAK — FES 11. 9. 33), Sillanpää hautoi epäluuloa: ”Rivien välit eivät sisällä ’vanhan hyvän ajan vilpítőntä veljeyttä’.” (FES — VAK 14. 9. 33)

Käsitys romaanin rakenneperiaatteista vei siis erilleen Koskenniemen ja Sillanpään. On syytä huomauttaa, että Koskenniemi arvioi *Miehen tietä* lukuun ottamatta Sillanpään myöhemmätkin romaanit ja pani merkille samoja puutteita kuin aikaisemminkin. Myöhempi kirjeenvaihto ei enää tuo esille Sillanpään mielipiteitä.

5. Vieraantumisen

Sillanpään ja Koskenniemen tiet rupesivat siis 1930-luvun alussa erkanemaan, vaikka vielä syksyllä 1933 Sillanpää saattoi todeta, ettei ”vanhan veljeyden pohja ole puhjennut” (FES — VAK 19. 9. 33). Mutta vieraantuminen ei riippunut yksinomaan erilaisista esteettisistä periaatteista eikä käsityksistä ”oikean” romaanin asettamista vaatimuksista.

Vuosikymmenen taitteessa Sillanpää oli siirtynyt WSOY:ltä Otavan kirjailijaksi ja oletti, että vanha kustantaja jollakin tavoin ryhtyisi painostamaan häntä. Tällaiseen viittasi hänen käsityksensä mukaan Valvoja-Ajassa julkaistu ”surkuteltava, äköttävä” arviointi kokoelmasta *Kiitos hetkistä, Herra. . .* (FES — VAK 29. 12. 31). Vaikka Koskenniemi ei olisikaan aktiivisesti vaikuttanut asiaan, hän oli kuitenkin ”mitä läheisimmissä suhteissa minun silloin jättämään kustannusliik-
keeseen ja sen lähimpiin ’piireihin’, niin ei tosiaan tarvitse olla mikään maanikko epäilläkseen erinäisten seikkojen — ehkä tiedotonta — mukanaoloa”. Kustantajien keskiseen kilpailuun viittasi Sillanpään mielestä sekín, että WSOY:n julkaisemassa Kotiliedessä³ oli *Miehen tiestä* ”Satakuntalaisen talontyttären” kirjoitus, joka ”on kyllä varmasti syn-

³ Eräitä ajatuksia kirjoista ja kirjailijoista. (Ote satakuntalaisen talontyttären kirjeestä Kotiliedelle.) *Kotiliesi* 3/1933. Siinä sanotaan, että kirja ei kuvaa satakuntalaisen isäntämiehen tietä, se on ”jonkun jätkämiehen tie, huonon miehen tie, ellei ole jonkun kirjailijan tie”.

tynyt aivan toisessa 'salongissa' kuin Sinun'' (FES — VAK 19. 9. 33). Vihjaus osui tietysti Maila Talvioon, joka oli WSOY:n tukipilareita ja joka tuskin suopeasti katseli entisen suojattinsa silloista elämänmenoa.

Sillanpää puhui syksyllä 1933 lähettämässään kirjeessä "viheliäisestä ajasta" (FES — VAK 19. 9. 33), jonka vaikutuksilta ei uskonut Koskenniemenkään säästyneen. Heidän käsityksensä ajankohdan politiikan vaatimuksista kulkivat jo erilleen. Koskenniemi oli lähestynyt oikeistoradikalismia ja säilyttänyt Versailles'n jälkeisen saksalaismielittymyksensä Itämeren eteläpuolella tapahtuneesta vallankeikauksesta huolimatta.⁴ Sillanpää sen sijaan asennoitui torjuvasti oikeistoradikalismiin ja osoitti Pohjatuuli-lehdelle antamassaan haastattelussa liikkeen tyhjän mahtipontisuuden. Koskenniemi puolestaan luovutti lehdelle runonsa "Pohjatuulen torvi", jossa hän torjui lännen lempeän univirren.⁵

Myös kielipoliittiset asenteet vieroittivat vähitellen Sillanpään ja Koskenniemen toisistaan. Jälkimmäinen oli ryhtynyt ajamaan voimape räisästi suomalaisuuden asiaa, kun taas Sillanpää piti kielirauhaa tärkeänä ja tuki pohjoismaista yhteistyötä, kangastelihan horisontissa sittemmin Nobelin palkintokin.

Niin paljon kuin Sillanpään ja Koskenniemen yhteiskunnalliset näkemykset toisistaan poikkesivatkin, turvautuivat he kertomataiteesta puhuessaan lähinnä esteettisiin, ei poliittisiin argumentteihin. Sillanpään arvostelijana Koskenniemi vetosi jatkuvasti niihin "oikean epiikan" kriteereihin, joiden varaan hän vuosien mittaan oli rakentanut kertomataidetta koskevan estetiikkansa. Vaikka hän jatkuvasti arvostelikin Sillanpään tuotannossa piirteitä, jotka eivät vastanneet hänen odotuksiaan, ei se estänyt häntä antamasta Sillanpäälle suurta tunnustusta persoonallisena taiteilijana (Valkama 1985, 122). Sen lienee Sillanpää itsekin tajunnut: "Minulla on se käsitys, että tämä lehtorin poika aina on noin sieltä katederista käsittänyt tämän mäkitupalaisen pojan ajatuksia hyvin." Mutta toisaalta: "Ei meillä ole ollut semmoista sisärenkaisuutta keskenämme." (Sillanpää 1956, 23.)

⁴ Saksassa Sillanpään teosten käännöksiä lyhennettiin kansallissosialistista arvomaailmaa paremmin vastaavaksi. Kun Sillanpää vuonna 1938 kirjoitti "Joulukirjeen diktaattoreille", tukkeentui hänen tiensä Saksan kirjamarkkinoille. Pekka Tarkka, *Otavan historia II*. Keuruu 1980, 398—400.

⁵ *Pohjatuuli*, näyttenumero 1933. Sekä Sillanpään haastattelu että Koskenniemen runo ovat molemmat tässä näyttenumerossa.

LÄHTEET

Kirjeet

Jalmari Jäntin, Volter Kilven, F. E. Sillanpään ja Werner Söderhjelmin kirjeet V. A. Koskenniemelle. Vieno Koskenniemen hallussa.

V. A. Koskenniemen kirjeet F. E. Sillanpäälle. Tampereen yliopiston kirjasto.

Jalmari Jäntin kirje Anna-Maria Tallgrenille 21. 8. 1947. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto.

Kirjallisuus

KT VI, VIII, X = V. A. Koskenniemi, *Kootut teokset* VI. Porvoo 1955; VIII. Porvoo 1955; X. Porvoo 1956.

Laurila 1958 = Aarne Laurila, *F. E. Sillanpää vuosina 1888—1958*. Keuruu 1958.

Rajala 1983 = Panu Rajala, *F. E. Sillanpää vuosina 1888—1923*. Pieksämäki 1983.

Sillanpää 1924 = F. E. Sillanpää, V. A. Koskenniemi: *En finsk skald. Ord och Bild* 1924.

Sillanpää 1953 = F. E. Sillanpää, *Poika eli elämänsä*. Helsinki 1953.

Sillanpää 1956 = F. E. Sillanpää, *Päivä korkeimmillaan*. Helsinki 1956.

Valkama 1983 = Leevi Valkama, *Proosan taide*. Juva 1983.

Valkama 1985 = Leevi Valkama, "Oikean epiikan" kriteeri Koskenniemellä. *Kurkiau-
ran varjo*. Esseitä V. A. Koskenniemestä. Toim. Touko Siltala. Juva 1985.

KERTTU SAARENHEIMO: *F. E. Sillanpää und V. A. Koskenniemi: Briefwechsel zwischen Zeitgenossen*

Im Herbst 1915 erbot sich F. E. Sillanpää, in der Zeitschrift *Aika* Besprechungen zu schreiben und wandte sich an den Chefredakteur V. A. Koskenniemi. Damit begann ihre Bekanntschaft und ein Briefwechsel, der besonders in der ersten Hälfte der 20er Jahre lebhaft war. Neben der Signatur V.A.K. erschien jetzt auch F. E. S. Sillanpääs Tätigkeit als Kritiker war jedoch nur von kurzer Dauer und endete im Jahre 1922, als die Zeitschrift *Aika* der Zeitschrift *Valvoja* eingegliedert wurde und einem neuen Chefredakteur unterstand.

Wichtiger als die eigene Tätigkeit als Kritiker war für Sillanpää, daß Koskenniemi als anerkannter Kritiker fast alle seine Werke in ihrem Grundton immer positiv beurteilte. Konflikte entstanden jedoch hinsichtlich der ästhetischen Anforderungen, die an die Erzählkunst gestellt wurden. Sillanpääs Laufbahn fiel in ihren Anfängen in eine Zeit, in der freiere Formideale sich durchzusetzen begannen. Koskenniemis Standpunkt war in dieser Frage strenger. Er setzte voraus, daß in der "richtigen Epik" Inhalt und Form eine Harmonie bildeten. Er mißbilligte den Gebrauch von Mundarten, lehnte philosophische Erörterungen sowie die Verwendung autobiographischen Materials ab. Wiederholt beanstandete er die Zusammenhangslosigkeit des Aufbaus und die Uneinheitlichkeit des Stils, obwohl er Sillanpää als persönlichem Schriftsteller volle Anerkennung zollte.

Im Zusammenhang mit der Besprechung von *Hiltu und Ragnar* nahm Sillanpää die Beanstandungen nicht mehr unwidersprochen hin. Nachdem er internationale Anerkennung gefunden hatte, wies er die Kritik an seinem Roman *Nuorena nukkunut* sogar verärgert zurück. Koskenniemi selbst war vom künstlerischen Wert des Werks völlig überzeugt, aber seinen eigenen Standpunkt in Fragen der Form gab er nicht auf. Die Meinungsunterschiede in dieser Grundsatzfrage entfremdete sie einander. Außerdem trug ihr Verhalten zum Rechtsradikalismus und zur Sprachenfrage dazu bei, daß sich ihr Verhältnis weiter abkühlte und schließlich dazu führte, daß auch ihr Briefwechsel abbrach.